

transform!
europe

www.transform-network.net

ePaper

юли 2019

Хартмут Елсенханс

**Задълбочаване на европейската интеграция,
за да има реалистични възможности
за европейската левица**

Задълбочаване на европейската интеграция, за да има реалистични възможности за европейската левица

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор от Роланд Кулке	0
Уводни думи	0
1. Необходимостта от големи икономически области, за да се използва държавната власт за коригиране на пазара	0
2. Преминаване от отрицателна интеграция към положително налагане на регулиращата държава	0
3. Основата на печалбите са нарастващите масови доходи	0
4. Международната конкурентоспособност не зависи от ниските реални заплати	0
5. Политиките за социална реформа изискват големи мнозинства, включително политическите либерали	0
6. Да използваме капитализма, вместо да се оплакваме от него	0
7. Библиография	0

Хартмут Елсенханс е роден през 1941 г. През 1973 г. защитава докторантура в Берлинския свободен университет, където се хабилитира през същата година. От 1993 г. е професор по политология в университета в Лайпциг, като след 2007 г. е професор емеритус. Преди това е заемал позиции в университетите в Констанц (1983-1993 г.), в Марбург (1976-1983 г.) и Берлин (1970-1974 г.). Бил е гостуващ преподавател в Университета Джавахарлал Неру в Делхи през 1993 и 2002 г., в Залцбург през 1987 г., Дакар през 1986 г., Монреал през 1978 г., Лисабон през 1991 г. и Исламабад през 2014 г. Елсенханс е провеждал теренни проучвания в много страни като Алжир, Бангладеш, Франция, Индия, Мали и Сенегал. Основните му публикации са за Алжир, теорията на Световната система, историята на капитализма, икономиката на развитието, държавата и администрацията в развиващите се общества, отношенията Север-Юг, както и за новите културно-идентитетски движения.

Предговор от Роланд Кулке

С тази публикация transform! europe представя дискуссионен доклад на проф. Хартмут Елсенханс относно икономическата и паричната политика на ЕС.

Нашата цел е да развием политическия и стратегически разговор за европейската интеграция на интелектуално ниво. С тази цел бихме искали да подчертаем приносите към дискусията от широкия ляв и прогресивен спектър дори ако те не винаги представляват нашето собствено мнение. Вярваме обаче, че приносът на Хартмут Елсенханс е едновременно забележителен и заслужаващ внимание.

Елсенханс се изправя пред фундаменталния въпрос за това как по-добре да се оформи и осигури животът на европейските граждани в съчетание с недвусмислен апел за по-дълбока европейска интеграция. Елсенханс прилага синдикално ориентирано гледище за икономиката, което комбинира кейнсианския икономически анализ с марксисткия класов анализ. Той критикува в еднаква степен както неолибералните позиции на консервативните партии, така и социалдемокрацията на “третия път” а ла Блеър и Шрьодер.

Уводни думи

Европейският процес на интеграция се намира на кръстопът. Или политическите сили в Европа ще успеят да задълбочат интеграцията, или ще са принудени да приемат ренационализацията, предлагана от крайната десница. Без ефективни институции на ниво съюз, основаващи се на демократични мнозинства, легитимиращи властта на ЕС, блокът става все по-безсилен да приложи решенията, които се изискват за управление на икономиката според интереса на мнозинството хора. Макар ренационализацията да изглежда като средство за осигуряване на повече легитимност, европейските национални държави са не само силно преплетени една с друга, но много от тях са и твърде малки, за да удържат на натиска на глобализацията без обединяваща “европейска” идентичност и съответните институции. Популистките обещания за ренационализация и вътрешната съпротива срещу все по-неконтролираните стратегии на големия бизнес са обречени

Читателят трябва сам да прецени дали е валиден неговият аргумент, че капитализмът остава най-добрата възможност за работниците да подсилят своите права и своя дял от обществения продукт. Едно нещо обаче е ясно: повече от 10 години са изминали от опустошителната глобална финансова криза. Много правителства и Европейски комисии по-късно, Европейският съюз все още не е успял да направи икономиката си устойчива на такива бури. Европейските икономически и социални институции все още са срамно уязвими към следващата финансова криза, а социалните щети нанесени от последната криза, все още не са поправени.

Структурата на еврозоната все още е напълно неадекватна и недовършена. Въпросът как да се справим със структурната липса на търсене и произтичащата от това масова безработица в ЕС е от съществено значение за всяка валидна лява политика. Целта на този текст е да предостави отговори, включително на въпроса кои социални, икономически и политически институции трябва да бъдат използвани от левицата, и какви политически социал-транснационални коалиции трябва да изгражда тя, за да постигне целта си за социална Европа.

на провал. Въпреки че някои по-малки държави се радват на възможности за динамичен растеж поради близостта си до по-големи икономически пространства - например финансовият сектор в Швейцария и Сингапур, петролният сектор в Норвегия, геостратегическото местоположение на Исландия, или достъпът на Естония и Ирландия до големи пазари в Европейския съюз - подобни възможности няма да са достъпни за по-големи членки на ЕС, ако всички те се опитат да се развиват на основата на подобни нишови позиции.¹

Настоящата статия се основава на кейнсианската политическа икономия. Капиталистическият растеж зависи от разрастващите се пазари, които на свой ред зависят от нарастване на вътрешните пазари и продължаващата конкурентоспособност на световния пазар. Икономическо влияние, упражнявано чрез държавни и колективни

действия в интерес на труда, ще има за цел да постигне високи нива на заетост² на основата на търсене, идващо предимно чрез стимулиране на вътрешния пазар и създаване на вътрешна среда, благоприятна за технологични иновации. И двете цели могат да бъдат постигнати по-лесно вътрешно на по-големи пазари, отколкото в конкурентни чужди пространства.

Капиталистическият растеж не зависи главно от натрупването на капитал, тъй като съотношението капитал-продукция не се увеличава по време на процеса на растеж (виж D'Adda и Scorcu 2003). Капитализмът не е зависим от капитала, когато се съотнася запасът от капитал към стойността на производството и доходът от труда. Неокласическото и традиционно марксистко настояване за необходимостта от натрупване на капитал може да доведе само до икономика, основана на рента или в крайна сметка до край на растежа, както твърди Роза Люксембург.

Кейнсианците след Михал Калецки не твърдят, че високите заплати автоматично водят до печалба. Те твърдят, че печалбите зависят от нетните инвестиционни разходи, а нетните инвестиционни разходи зависят от разрастващото се търсене. Без разширяване на търсенето само рационализационните инвестиции са икономически ефективни, което намалява общото потребление. Все по-високите печалби трябва да се консумират от собствениците (което изисква облекчаване на конкуренцията), тъй като те могат само временно да бъдат използвани за създаване на нови производствени мощности чрез разходи за машини и оборудване.

1. Необходимостта от големи икономически области, за да се използва държавната власт за коригиране на пазара

От гледна точка на мнозинството хора, тяхната държава и техните колективни организации имат две основни цели: постигане на достатъчно ефективно търсене, за да има и високи нива на заетост, и осигуряване на достатъчно стимули за иновации, за да се гарантира бъдещата конкурентоспособност във високодоходните отрасли на производството. Недостатъчното търсене от частния сектор може да бъде компенсирано от финансираното от държавата търсене под формата на държавни инвестиции или преразпределение

Държавната намеса в интерес на масите изисква големи икономически пространства. Европейският съюз успя да създаде такова пространство чрез така наречената „негативна интеграция“, т.е. премахване на правилата, установени от националните държави. За да се преодолее присъщата на негативната интеграция пристрастност към бизнеса, трябва да се засили регулацията на ниво Европейски съюз. Това изисква големи, широкообхватни политически съюзи в традицията на европейската левица. Тези съюзи обаче няма да бъдат успешни без свързване с политическия център. Кейнсианският подход улеснява такива съюзи, тъй като кейнсианците не поставят под въпрос микроикономическата ефективност на регулирането на пазара. Микроикономически ефективните бизнес стратегии обаче не водят непременно до високи нива на заетост, справедливо разпределение на доходите и ранно участие в иновациите.

Държавата е мястото за налагане на интереса на големия брой работещи хора от различни слоеве на обществото чрез създаване на рамка, чрез която могат да се насърчават високи нива на заетост и високи нива на иновации.

Бизнесът не иска нарастващи масови доходи, но капитализмът се основава на нарастващите масови доходи. Следователно защитата на интересите на мнозинството не изисква категорично отхвърляне на капитализма; тя по-скоро изисква тяхното вграждане във всеобхватните структури на общия социален интерес, за да го спаси от господството на необузданите капиталистически влияния. Европейският съюз е пространство, в което може да се организира защитата на този общ социален интерес.

въз основа на държавна подкрепа за колективно наложени по-високи масови доходи (заплати).

Нови индустрии могат да бъдат стартирани, ако разходите за разработване на нови продукти и нови технологии могат да бъдат разпределени върху големи количества от новите продукти, които ще бъдат продадени. Страна, която е първа в новите технологии и новите продукти, остава конкурентна дори при високи цени в началната фаза. Колкото е

по-голям размерът на очакваните налични пазари, толкова повече нараства последващото намаляване на разходите и свързаната с това готовност за участие в създаване на нови продукти и технологии. Съответно големите пазари насърчават техническите иновации, както се вижда от конкуренцията между Съединените щати и Германия в края на 19 век (Schlesinger 1925). Да бъдеш първи - нещо, което е изключително важно според стратегическата търговска теория³ - става по-лесно, ако имаш готов пазар.

Страна, която изостава в новите технологии, ще се изправи пред конкуренция от производителите с по-ниски разходи от самото начало. Работата в поне леко защитен, достатъчно голям пазар, позволява разпределяне на по-високите разходи в тази първоначална фаза върху по-голям брой продавани на местно ниво продукти. Първият теоретичен подход за използване на защитен вътрешен пазар за създаване на конкурентноспособна икономика е формулиран в теорията на империализма на Рудолф Хилфердинг (Hilferding 1968: 423) отпреди над 100 години. Но тъй като колониалната ера вече е останала в миналото, защитените пазари трябва да са съставени от политически равноправни единици. След 1945 г. Европейският съюз и неговите предшественици изпълняват такава функция.

Основателите на Европейския съюз бяха наясно, че за да наваксат изоставането от технологично водещата тогава индустриална сила, Съединените щати, техните пазари трябва да бъдат обединени.⁴ Това се илюстрира от ранния конфликт между Франция и Германия относно отвореността на общия пазар. Франция отхвърля идеята за директно отваряне на Европа за световния пазар, подкрепяна тогава от германския министър на икономиката Ерхард и германския индустриален сектор (Milward 1992:174-198), и вместо това избра по-защитен общ пазар.

Намесващата се в икономиката държава изисква стимули, определени от държавата. Това включва противодействие на стремежа на бизнеса да преследва най-непосредствените си интереси в различни области. Индустриалната политика на регулиращата държава например ще цели да намали печалбата на някои предприятия в полза на други дейности в по-желани специализации. Този вид ограничаване на капиталистическите интереси могат да бъдат наложени лесно, когато полето на действие е по-мощно.

Освен това разпределението на националния доход в полза на нарастващото масово потребление с цел устойчив растеж не се осъществява от бизнеса: когато отпадне предположението, че бизнесът ще инвестира наличните финансови ресурси, независимо от развитието на масовото търсене, излиза наяве проблемът с безработицата, идваща вследствие на ниската покупателна способност.

Когато обаче местните доходи нарастват, бизнесът има тенденция да се премества към места, където трудът е по-евтин. В крайна сметка тези по-евтини места също ще са принудени да повишат разходите за труд заради пълната заетост - било под формата на увеличение на номиналните надници или промяна на валутните курсове. Докато се стигне до високи нива на заетост на тези места обаче, бизнесът ще продължава да изнася безработицата оттам към икономиките с по-високи разходи за труд. Икономическата интеграция може да реши такива въпроси, като се договори съгласувано увеличение на заплатите - но това може да се случи при условие, че държавната власт в областта на интеграцията е под политическото влияние на труда.

Основният механизъм за дисциплиниране на капитала, който се опитва да се възползва от регионалните различия на труда, като произвежда там, където той е най-евтин, и продава, където заплатите са най-високи, е да се използва необ-

- Със своите аргументи в дискусията за ръст, воден от заплатите, или ръст, воден от печалбата, икономистката Йозлем Онанан (Onaran 2016: 64) показва, че въпреки че във всички държави растежът е воден от заплатите, т.е. въз основа на вътрешните им пазари, малките държави могат да изпреварят значително своите съседи, като растат „водени от печалба“, т.е. чрез изразходване на икономически излишък. При две от страните, които обикновено се дават за пример за жизнеспособността на малките държави, този икономически излишък се подхранва в значителна степен от рентите. В случая на Норвегия под формата на петролна рента, а в случая на Швейцария от монополните доходи, трупащи се във финансовия сектор.
- На практика пълна заетост, тъй като винаги съществува някаква фрикционна заетост
- Най-нюансираната дискусия по въпроса е представена от Пол Кругман (Krugman 1983: 131)
- За ранните години на европейската интеграция този аргумент е добре документиран от Scitowsky 195., Balassa 1962, Rostas 1948. Много по-ниската производителност в Западна Европа по отношение на САЩ се обяснява с размера на пазара. За 80-те години вив Struwe 1991 и Cecchini 1992 г.

ходимостта от достъп на този капитал до пазари с покупателна способност. Колкото по-голям е един пазар, толкова по-интересен е той за бизнеса, и е по-лесно да им бъдат наложени ограничения.

От гледна точка на разходите и приходите по-големите пазари са необходими, за да бъдат защитавани по-ефективно интересите на цялото население. Изборът не е между малко защитени национални пазари, и широк пазар на ниво ЕС, а между отваряне към световния пазар без възможност за държавна намеса, и широк пазар на ЕС, в който политиче-

ската власт на съюза може да се намесва в икономиката.

Всяка отделна европейска сила, включително Германия, е твърде слаба, за да представлява сама по себе си защитена зона, в която държавата може да коригира пазара. Тези, които изискват повече държавна намеса, за да озаптят пазара, трябва да изберат по-големи единици от традиционната етническа „национална“ държава в Европа. „Държавността“, която в днешно време не е толкова етнически дефинирана (както е при някои от новите големи сили като Китай и Индия), трябва да бъде базирана на ниво Европейски съюз.

2. Преминване от отрицателна интеграция към положително налагане на регулиращата държава

Работническите движения и различните леви сили носят своята част от вината за това, че Европейският съюз и правителствата на страните членки предпочитат да облагодетелстват бизнеса, вместо да изграждат регулираща държавност. Националните тенденции за орязване на заплащането и свиване на социалната държава получават силна подкрепа от институциите на Европейския съюз и техните съюзници в страните членки, особено представителите на бизнес интереси и техните неолиберални идеологии. Работническите и леви сили не се бореха за политически институции на ниво съюз, чрез които да могат да упражняват своята колективна политическа тежест за налагане на разпоредби за социалната държава и минимални заплати на европейски ниво.

Този аспект на глобализацията не е причинен от самата глобализация, а от инструментализирането на глобализацията от бизнес сектора, и следователно би могъл да бъде избегнат чрез подходящи политики. Въпреки че няма налични институционални възможности за работническото движение и левията да налагат колективно своите интереси на глобално ниво, такива съществуват на ниво ЕС. Вместо обаче да инструментализира институционалната структура на съюза, така че да работи за различен, по благосклонен към трудещите се Европейски съюз, работническото движение залага изключително на вече наличните политически възможности на национално ниво, въпреки собствените си космополитски традиции, и отдава отслабването на тези традиции на европейската интеграция, която счита за основен проводник на глобализацията.

Две са причините за отсъствието на работническото движение и неговите инструменти на ниво Европейски съюз: неявната структура на проблемите, които се нуждаят от решение на ниво съюз, и характеристиките на ресурсите, на които трудът и левията могат да основават своята сила.

Във всички европейски държави държавното регулиране се състоеше в създаването на изготвени по случаен начин решения за предимно идентични проблеми. Системите за социална сигурност във всички големи европейски държави се различават съществено, въпреки че изпълняват подобни цели. Институционалната хармонизация беше основно предизвикателство по време на процеса на обединение на Германия въпреки общото наследство в тази област (Lehmbruch 1990: 481).

Проблемът за голямото разнообразие от национални, случайно създадени норми в различните европейски страни - всяка характеризирани от собствения си исторически контекст и обусловена от особеностите на компромисите в националната класова борба, от която те са възникнали - бе разрешен от Европейския съюз чрез простото им съшиване една с друга, без да бъдат заменени с общи европейски норми и европейски регулации. Това бе наречено негативна интеграция (Scharpf 2002: 645). Възможността за хармонизиране на нормите чрез отрицателна интеграция, т.е. чрез простото им премахване, бе един от източниците на сила за неолибералите и вероятно неизбежният резултат от националните съперничества за валоризацията на съответните им истории. Бюрократите обикновено се

стремят да аргументират своето значение с капацитета си да защитават историческото си наследство.

На ниво Европейски съюз работническото движение и левията не са успели да се обединят в търсенето на новаторски, защитаващи обществен интерес решения в борбата за хармонизиране на нормите. Освен това не са правени никакви сериозни опити за сътрудничество между тези сили на ниво съюз, нито пък са полагани усилия за постигане на доминация на про-работническите сили в Европейския парламент.

В климата на текущата криза на процеса на европейска интеграция, призивите за общоевропейски трудови стандарти, минимална заплата, представителство на труда и социалноосигурителни структури биха били най-ефективният начин за опазване на работническите права. По-силен европейски ляв блок би бил гарант за по-високи социални стандарти, поне доколкото неравномерното ниво на развитие в рамките на Съюза го позволява.

Съществуват обаче пречки за формирането на такъв блок от левите и работнически организации, който да служи за противоветжест на големия бизнес. Тези пречки се коренят в ресурсите, върху които работническите организации могат да изграждат своята политическа дейност, и които се различават от тези, използвани от капиталистите.

Правилата на капиталистическото поведение не са обвързани с местната култура. Максимализирането на печалбата е микроикономическата цел на всеки капиталист. Различията в преследването на тази цел не са следствие от националните характеристики на компаниите, а от националните разлики в отношенията капитал-труд.

Силата на работническите движения се основава на организацията и чувството за солидарност, основано на обща отдаденост към обществен интерес и възможностите за неговото практическо отстояване. Специфичните организационни модели и убеждения са резултат от исторически процеси, които са довели до различни резултати в различните държави-членки на Европейския съюз. Следователно работническото движение среща повече трудности от

капиталистическите актьори при адаптирането на своите структури и разгръщането на ресурсите си срещу предизвикателствата на глобализацията. При това положение задачата пред левията е да отвори процес на конвергенция и определяне на приоритети в борбата си срещу големия бизнес.

Обединяването на европейските сили на левията изисква разработването на споделен анализ на капитализма и възможностите за защита на социалните интереси.

Както практическото приемане на основните изводи на неолибералното мислене от страна на някои организации на труда в Централна Европа, така и цялостното отхвърляне на капитализма от някои леви сили в Южна Европа, са резултат от идеологическата стерилност на работническите и левите движение след Октомврийската революция. От една страна, комунистическата левица напълно подцени динамиката на растеж на капитализма, както беше демонстрирано след политическия шок от Втората световна война, както и необходимостта големият бизнес да се споразумее с работна сила, като гарантира по-високи масови доходи и повече социална сигурност. От друга страна, социалдемократическата левица все така не осъзнава необходимостта да се противодейства на тенденциите на капитала да унищожава капитализма чрез блокиране на (масовото) потребление в името на печалбата. И двете идеологически закостенявания са резултат от концентрацията върху предкейнсианската опозиция на две еднакво остарели интерпретации на капитализма - марксистката и неолибералната. Социалдемократите приеха пазарите само с незначителни корекции и така се приравниха към неолибералния възглед за необходимостта от защита на печалбата чрез ниски увеличения на заплатите. Марксистите считат капитализма за обречен, въз основа на подобна интерпретация на печалбата като нещо, което трудът трябва да уважава, за да може да оцелее капитализмът, както твърдят неолибералите. Поради това марксистите твърдяха, че отказът да се уважава печалбата ще доведе до възможности за преодоляване на капитализма. Когато тази надежда изчезна, основният икономически анализ неминуемо започна да изглежда като съответстващ на интерпретациите на големия бизнес.

Тъй като им липсваше концепция, при която задоволяването на масовото търсене представлява основната движеща сила на капитализма, представителите на социалдемократическата левица се придържаха към идеята, че наличният излишък представлява границата на растежа, тъй като предприемачите инвестират каквото получат. Те се опитаха да се приведат в съответствие с неокласическата теория, която по принцип също счита, че наличието на излишък, който може да се инвестира, представлява пределът за растеж. Реформите “Харц” в Германия бяха логичният резултат от това⁶. Комунистическата и бившата комунистическа левица първоначално говореха за неизбежните

кризи на капитализма и противодействията политически на всички предложения, които искаха да съчетаят конкуренцията за богатите с всеобхватна демократична колективна отговорност, с цел постигане на макроикономическо равновесие. Щом социалната революция вече не е на дневен ред, безработицата трябваше да бъде намалена чрез намаляване на цената на труда.

Двете течения на левицата в момента настояват за изолирани мерки в полза на някои слоеве от населението, но не разполагат с пътна карта за управление на съществуващите капиталистически системи в интерес на мнозинството.

3. Основата на печалбите са нарастващите масови доходи

Не трябва да се забравя как през 1931 г. трима смели германски социалдемократи - Войтински, Бааде и Тарнов - предложиха мащабна програма за заетост, с която да се преодолее безработицата. ПравOVERните марксисти под ръководството на великия теоретик на империализма Рудолф Хилфердинг отхвърлят предложението с аргументи, основани на техния прочит на Маркс.⁷ Днес „разумните“ социалдемократи извършват същата услуга за бизнеса, като настояват за необходимостта от зачитане на печалбата при договарянето на заплатите, особено чрез ограничаване на исканията за увеличаване на доходите на мнозинството. Неокорпоратистите често възхваляват умереността на германските профсъюзи при договарянето на заплащането като един от аспектите на превъзходството на германските профсъюзни стратегии спрямо други европейски синдикати (Nölke 2013: 1, 2017: 164). За водещите германски неокорпоратисти по-високото заплащане на труда представлява отстъпка на капиталистите в една политическа сделка, която вече не отговаря на капиталистическите параметри (Streeck 2011, 2013: 50).

Поне в рамките на умерената левица всяка дискусия за макроикономиката бива задушавана от опасната obsesia на социалдемократите с международната конкурентоспособност като единствената възможна стратегия. (Beck and Scherrer 2005, Major 2014: 130).

Поради това ние избираме две области, в които можем да покажем необходимостта от цялостна промяна на насле-

дените вярвания на доминиращите дискурси вляво: икономическата основа на печалбата и условията на международната конкурентоспособност.

По отношение на печалбите теоретичната основа може да бъде единствено в теорията на печалбата на Михал Калецки (1942 г.). Теорията предполага, че в исторически съществуващите капиталистически общества има много излишъци, които не представляват печалба, от което следва, че съществува излишък, който не е необходим за създаване на работни места чрез инвестиции.

Аргументът, че печалбата е необходима за създаване на работни места чрез инвестиции, отдавна се използва от бизнес сектора, за да „убеди“ работната сила да приеме ниски или никакви увеличения на заплатите. Всъщност този аргумент се превърна в основа на една нова фантазия в бизнес реториката, според която увеличаването на заплатите - дори да е само в съответствие с увеличението на производителността - ще доведе до безработица, тъй като неработещите имат по-ниска производителност от пределната производителност на заетите. Икономистите се правят, че са измерили това явление, но никога не са предоставили конкретни доказателства (Sinn 2006: 56, Leibfritz 1998: 27). Всъщност „твърде високите“ заплати се превръщат в търсене и по този начин увеличават търсенето. Следователно единствената последица от „твърде високите“ заплати може да бъде инфлацията, а не безработицата.

Печалбата зависи от нетните инвестиционни разходи и не е остатък, останал от труда. Производителите на потребителски стоки могат да продават цялата си продукция с печалба, ако има заплати, които не са били изплатени в производствената верига на производителите на потребителски стоки. В много опростен вариант, ако държавният сектор и външната търговия са в баланс, потребителските стоки се купуват от работната ръка със заплатите, и всички заплати се използват за закупуване на стоки за потребление (Elsenhans 2011: 30-50). При това положение допълнителните заплати може да са били изплатени само на работници, които са били заети в производството на инвестиционни стоки на производствено ниво, по-високо от подмяната на износено оборудване, и следователно представляват нетна инвестиция. Предприятията, занимаващи се с потребителски стоки, печелят, ако има търсене на стоки за потребление отвъд заплатите, които те са изплатили директно на своите работници или индиректно на трудолюбците се в производството на суровини.

Потреблението на богатите се счита за изплатено от техните „заплати“. За разлика от днешните подлизурковци на капитализма, Роза Люксембург отрано признава заслугата на капитализма за налагане на ограничения върху потреблението на капиталистическите предприемачи⁸. Печалбата се увеличава поради увеличаване на нетните инвестиционни разходи и намалява при криза поради липса на нетни инвестиционни разходи, а не обратното. За инвестиции, които предприемачите считат за донасящи печалба в бъдеще, банковата система винаги може да осигури налични пари чрез кредит.

Печалбата е определена категория излишък. Трудът не може да унищожи печалбата със своите изисквания за заплати. Нарастващото търсене изисква увеличаване на производствения капацитет при високи нива на заетост и всеки предприемач, който продължи да разширява производствения си капацитет, трябва да инвестира и да създаде допълнителен доход от труд чрез своите инвестиционни разходи, и по този начин да създаде и допълнително търсене на потребителски стоки. Такава защита на печалбата не се отнася за всички други форми на излишък, особено политически присвоеният излишък, който се нарича рента. Борбата в капитализма не е борба между печалбата и заплатата, а на рентата срещу заплатата и печалбата.

Разграничението между печалби и рента не е просто задълбаване в маловажни детайли. Рентата може да бъде преразпределяна без да навреди на растежа. Печалбите не могат да бъдат преразпределени, тъй като капиталистите винаги могат да продължат към нова инвестиция с последващо увеличение на заплатите, ако преценят, че има обещаващи възможности за продажба. Чрез увеличаване на нетните инвестиционни разходи, те могат да наложат принудителни спестявания на некапиталистите, работниците, но особено на рентиерите (Keynes 1936: 328).

Нарастащите масови доходи извън производствения капацитет на промишлените стоки могат да доведат до нежелана инфлация. Те не водят до намаляване на наличната печалба в ръцете на капиталистическите предприемачи. Нарастащите масови доходи са важни за печалбата, защото те увеличават търсенето и предизвикват нетни инвес-

6 Приложени през 2003 г., реформите на Харцц замениха застраховката за безработица с мерки за социално подпомагане като основен инструмент за социално осигуряване на безработните. Осигуряването за безработица зависи от предишните нива на доходите и от вноските. След 18 месеца безработните губят достъп до тази подкрепа и следователно получават много ограничени суми помощ, изчислени на база ниски нужди за издръжка и вноските на членовете на семейството. За да получи достъп до такава помощ, кандидатът трябва да е ликвидирал по-голямата част от личните си спестявания, включително имущество под формата на жилища и автомобили. За да отговаря на условията, на практика трябва да се приеме всяка предложена му работа.

7 Владимир Войтински, Фриц Тарнов и Фриц Бааде са икономисти, близки до социалдемократическите профсъюзи. През 1931 г. Войтински публикува статия, озаглавена „Активна политика на пазара на труда“ в профсъюзното теоретично списание Die Arbeit (Woytinsky 1931). В тази статия той призова за финансиране чрез държавен дефицит разходи за финансиране на благоустройството, заедно с ръководена от държавата кредитна експанзия. Тримата икономисти представят план за действие в началото на 1932 г., който е приет от Конфедерацията на свободните синдикати (ADGB). Той обаче е отхвърлен от част от ръководството на Социалдемократическата партия, особено от Хилфердинг, който го класифицира като немарксистки и следователно невалиден (Gates 1974)

8 “Откъде идва това непрекъснато нарастващо търсене, което в диаграмата на Маркс формира основата на възпроизводството във все по-нарастващ мащаб? Не може да дойде от самите капиталисти от тип I и II - това е сигурно - тъй като не може да възникне от тяхната лична консумация. Напротив, самата същност на натрупването е, че капиталистите се въздържат да консумират част от своята излишна стойност, която трябва непрекъснато да се увеличава - поне що се отнася до абсолютните цифри - те да я използват вместо това, за да направят стоки за употреба от други хора.” (Luxemburg 1951: 104)

тиционни разходи. Допълнителните инвестиционни разходи изискват нарастващо (и не само високо) търсене при условията на налагане на конкуренция на богатите, като по този начин се повишават масовите доходи. Нарастващите

масови доходи обаче намаляват рентата. Това позволява известно сближаване на интереса между труда и бизнеса спрямо рентиерите.

4. Международната конкурентоспособност не зависи от ниските реални заплати

Нарастващите масови доходи като условие за капиталистически растеж (Elsenhans 1983) не застрашават международната конкурентоспособност. Конкурентността на международните пазари не зависи от реалните заплати, а от валутните курсове.⁹ Когато трудът стане скъп в националната валута, това може да доведе до временна липса на конкурентоспособност, която бива коригирана чрез девалвация, предизвикана от балансирането на търговските дефицити.

Когато една икономика все още има високи разходи в националната си валута и произтичащият от това търговски дефицит, нейната валута губи стойност на валутните пазари. Икономика, която изпитва нарастващ валутен курс, също преживява спад в конкурентоспособността. Девалвацията предизвиква трансгранично движение на капитали, както се наблюдава преди въвеждането на еврото в рамките на Европейския съюз. Когато търговските дефицити станат съществени и постоянни, собствениците на финансови ресурси ще се възползват от възможността да прехвърлят активите си във валути, които очакват да покажат след девалвацията на собствената им валута. Колкото по-строги са ограниченията за малките национални финансови пазари, толкова по-голяма сила имат подобни спекулативни движения на капитали. От друга страна големите пазари привличат по-лесно финансови ресурси за неподвижни инвестиции в реалната икономика като заводи и оборудване за производство на нови продукти. Водещите икономики нямат инструменти да налагат високи обменни курсове на развиващите се, все още по-слабо индустриализирани страни от Юга. Те не могат да им попречат да обезценяват собствените си валути дори под паритета на покупателната способност, стига да има безработица в тези по-слаби икономики.

Задължениостта на южните членки на Европейския съюз

бе предизвикана от търговските дефицити, причинени от подценяването на тези страни от страна на Германия, въз основа на увеличение на заплатите, неотговарящо на повишаването на производителността, и общоприетите нива на инфлация. Като членки на еврозоната тези страни не можеха да девалвират валутата си. Неолибералите не отричат, че конкурентоспособността се опосредства чрез обменния курс - в противен случай нямаше да предлагат Гърция да излезе от еврозоната.

Поради това е ясно, че увеличаването на заплащането в рамките на Европейския съюз само по себе си не намалява конкурентоспособността спрямо останалия свят. В случай на твърде високо увеличение на заплатите прямо увеличението на производителността Европейският съюз би балансираше търговските си дефицити с останалия свят, което би довело до корекции на обменния курс. Споразуменията за заплащането на национално ниво имат малко влияние върху конкурентоспособността на международните пазари, но влияят на разпределението на силите между капитала и труда в рамките на националната икономика. Високите валутни курсове и ниските повишения на заплащането осигуряват на капитала допълнителни излишъци, които поради несъвършенствата на пазара биват присвоявани като рента, а не се инвестират, поради което не предизвикват допълнително търсене. Високият процент на инвестиционно финансиране извън амортизацията в Германия е един от резултатите от това.

Конкурентоспособността на новите индустриализиращи се страни от Източна Азия няма много общо с нивата на заплатите, но има много общо с техния капацитет да произвеждат на местно ниво всички тези стоки, които местните работници купуват със заплатите си, и които съответно стават по-търсени с нарастването на заетостта в експортното производство. Този капацитет е свързан със самодостатъч-

ността в производството на храни. Поради това бедните региони на Субсахарска Африка не са заплаха за европейския пазар на труда, за разлика от икономиките от Източна Азия. Докато Африка е зависима от вноса на хранителни продукти, Азия вече бе самодостатъчна в това отношение, когато започна нарастването на експортното производство. Зелената революция доведе до увеличаване на масовите доходи в селските райони. Тези подобрения в положението на ниските класи предизвикаха допълнителна, първоначално насочена към местните пазари индустриализация, намираща се отвъд индустриите, насочени към износ.

5. Политиките за социална реформа изискват големи мнозинства, включително политическите либерали

Борбата с неолиберализма не означава непременно борба срещу политическия либерализъм. Социалната реформа в крайна сметка зависи от съюзи с политическия център, тъй като не може да се наложат големи преориентации на икономическата и социалната политика само с 51% от електората. Този аргумент е особено ясно разработен от покойния Енрико Берлингер, бащата на еврокомунизма.¹⁰ В битката между левите и не-левите сили, единствено интернационалистката опция на политическия център не лишава левията от нейната идентичност.

Дори Макрон е потенциален политически съюзник въпреки вътрешната си политика във Франция. Той разбира, че базираната на вътрешния пазар експанзия в Германия е от съществено значение за възстановяване на европейския растеж. Прилагането на подхода на Макрон към европейските политики предпазливо балансира усилията на твърдолинейния неолиберализъм в Германия. Въпреки че възможностите на анти-макрон левията може да изглеждат благоприятни, ако Франция напусне еврото, опитът на Митеран от 1984 г. демонстрира, че въпреки проблемите на Германия да се справи със скъпата дойче марка (Marsh

Човек не може да се бори чрез ограничаване на заплатите срещу увеличаването на местното производство на потребителски стоки, особено в местното производство на храни.

И двата примера показват, че фокусните точки на една стратегия на левията, която облагодетелства масите, трябва да се основават на едно разбиране на капитализма, което превъзхожда това на неолибералите. Това може да позволи идеологическа хегемония в борбата с консерваторите за политическия център.

1996: 399), тя винаги е била в състояние да поддържа валутен курс, който е подценен по отношение на производителността. Това доведе до невъзможността да се проведе експанзионистична икономическа политика от кейнсиански тип единствено във Франция (Cole 1999, Dyson 1999: 183).

Ако позицията на Франция относно увеличаването на заплатите в рамките на Европейския съюз помогне на германските синдикати да оправдаят увеличението на собствените си заплати, не само в съответствие с нарастването на производителността, но и в съответствие с нарастването на инфлацията, това ще представлява предимство в стратегия, при която германският труд освобождава труда в други европейски страни от задушаващата тежест на германските политики на строги икономии. Това може да предостави на германското работническо движение важен аргумент, представяйки го като сила с капацитет да спаси Европейския съюз от неговите неолиберални разрушители, които подкопават процеса на европейска интеграция, въпреки че говорят обратното.

⁹ Krugman 1994: 32, 38, Flassbeck 1988: 258, Busch 1978: 44 Givens 1995: 19.

¹⁰ Judt 2005: 521. Описание на дебатите по „споразумението за компромиси“ с демократичните партии от средата около 11-ия конгрес на партията през 1966 г. е представено в Alf 1977: 291-293, Webb 1984.

6. Да използваме капитализма, вместо да се оплакваме от него

Тези два аргумента, т.е., че печалбата не представлява остатък от труда, а по-скоро резултат от нетните инвестиционни разходи, и не само от нарастване на производителността, както и че международната конкурентоспособност зависи от обменния курс, а не от националните споразумения за заплатите, не се срещат в типичните дискурси на умерените и по-отдадените леви.

Настояването за по-високи заплати и критиките към Европейския съюз обикновено се съпровождат от донякъде моралистични осъждения на капитализма и неолиберализма. Противоречията на капитализма такъв, какъвто всъщност съществува днес, реално не биват засегнати от по-голямата част от упоритата и небрежна критика на капитализма, използвана от левицата. Тези противоречия обаче могат да бъдат адресирани, като се покаже как да се вгради капитализмът в една цялостна структура, където демократично легитимираната държава може да модифицира условията за валоризация на капитала, задавайки пазарни сигнали.

Няма шанс за създаване на мнозинство в полза на замяната на пазара чрез малки по мащаб сдружения, и още по-малко чрез подробно планиране на производството и цените. Няма алтернатива при управлението на децентрализирана икономика, където пазарите играят важна роля. Лявото трябва да „възприеме“ капитализма, за да работи в неговите условия. Не са налични данни до каква степен централното планиране е подкрепяно от съвременната левица. Това, че проучванията на общественото мнение, извършвани от DIW и Eurobarometer, не включват такива въпроси, показва, че самите социолози вероятно не забелязват сигнали, че значителна част от населението подкрепя такива политики. Това не изключва възможността по-голяма роля на държавата в икономиката да е желателна, особено ако масовото търсене стане твърде слабо и ако самообявили се се капиталисти са склонни да стават рентieri.¹¹

Самият Маркс не е бил сляп за предимствата, които може да има капитализма, както се вижда от Комунистическия манифест и похвалите му към буржоазията. Маркс със си-

гурност не би използвал подобни квалификации за бюрократиите от съветски тип от постсталинския период.

Най-важното предимство на капитализма е неговата гъвкавост. Дори най-яръстните му критици не отричат, че политическите условия, които позволиха нарастването на масовите доходи след 1945 г., са допринесли за високите нива на растеж в първите три следвоенни десетилетия.

Освен това разходите за опазване на околната среда имат същите последици за печалбата като нарастващите масови доходи. Потребителските разходи допринасят за положителните инвестиции от капиталистическия сектор, точно като растящите масови доходи. Решението на екологичния проблем е най-новата граница за търсещия печалба капитализъм, защото допринася за нарастващото търсене. Забавянето на увеличаването на производителността чрез поставяне на по-високи изисквания за екологична устойчивост на производството, както и чрез компенсаторните мерки срещу замърсяването, ограничават необходимостта от увеличаване на частното потребление с цел да се постигнат достатъчни нива на ефективно търсене, които на свой ред да позволяват високи нива на заетост.

Възможността за реформа бива пренебрегната от всички потоци от лявата мисъл. По-отдадените подценяват капиталистическата устойчивост. По-умерените са хипнотизирани от фантасмагорични финансови модели, които нямат нито основание в реалността, нито обяснителната сила, включително идеята, че капитализмът представлява игра с нулева сума.

Такива реформи вероятно са неприложими в Европа в рамките на националните икономики, без да бъде разрушена тяхната международна взаимосвързаност. На национално ниво европейските профсъюзи ще са затруднени да се борят срещу аргумента, че португалските работници са по-евтини, а германските - много по-ефективни.

Както бе подчертано по-горе, големите пазари са централен актив за работническите движения в тяхната борба

с големия бизнес. Ако цялостните властови отношения са в полза на увеличаването на нивата на заетост, то капиталистическата интеграция на регионално ниво в Европейския съюз със сигурност допринася за по-висока производителност и доходи. Големият пазар на Европейския съюз позволява да се прилагат механизмите за поддържане на състезанието за технически иновации, което ще стане преобладаващ фактор в многополюсната международна система, която заменя двуполусната система от епохата на Студената война.

Алтернативата би била да си представяме всяка европейска държава като подобие на Португалия от 19 век по отношение на ядрото на Европа между Южна Англия и Алпите. Положението на Португалия в онзи период далеч не е било завидно.

Работническите права могат да бъдат защитени единствено чрез задълбочаване на европейската интеграция. С тази цел всички европейски леви сили трябва да намерят обща платформа за увеличаване на дела на трудещите се от националния доход, за подобряване условията на труд и за

по-добра грижа за околната среда. Тези политически цели трябва да позволят на левицата да стане хегемонистична в европейския дискурс. Националистическите дискурси, които се подхранват от разочарованието от провалите на Европейския съюз, могат само да отслабят силата на работниците на ниво съюз, без да осигурят компенсиращо влияние на национално ниво. Изборът на задълбочаване на европейската интеграция чрез поне първоначално концентриране върху изменението на климата, би позволил да се убедят зелените партии в необходимостта от мащабни дефицитни разходи. Това може да има голям ефект върху заетостта, особено в южните европейски региони с техните дълги брегови линии и много по-интензивни нива на слънчево греење. В случай на подобрена обща ситуация на заетост в рамките на Европейския съюз, работническите сили в технически по-напредналите региони биха могли да бъдат убедени да оказват натиск за по-активна политика на увеличаване на заплатите, без да се страхуват от загуба на работни места за сметка на южните региони. Съществуват реалистични възможности за стартиране на големи политически съюзи вляво и вляво от центъра.

11 Няма съмнение относно приемането на „социалната пазарна икономика“ в Социалната социално-икономическа група (SOEP); данни за години 1984-2016, версия 33, SOEP, 2017, и последните налични данни на Европейската комисия: Евробарометър 89.3, Юни-юли 2018 г., ZA No 7483.

Библиография

Alf, Sophie G. 1977. *Leitfaden It alien. Vom antifaschistischen Kampf zum Historischen Kompromiß*. Berlin: Rotbuch

Balassa, Bela. 1962. *The Theory of Economic Integration*. London; Allen & Unwin.

Beck, Stefan, and Christoph Scherrer. 2005. „Der rot-grüne Einstieg in den Abschied vom ‚Modell Deutschland‘“ *Probleme des Klassenkampfs* 35 (138): 111–30.

Bevir, Mark. 2003. “Narrating the British State: An Interpretative Critique of New Labour’s Institutionalism.” *Review of International Political Economy* 10 (3).

Busch, Klaus. 1978. *Die Krise der Europäischen Gemeinschaft*. Cologne: Europäische Verlagsanstalt.

Cecchini, Paolo et al. 1988. *The European Challenge*, 1992. *The Benefit of a Single Market*. Aldershot: Wildwood House.

Cole, Alistair. 1999. “French Socialists in Office: Lessons from Mitterand and Jospin.” *Modern and Contemporary France* 7 (1): 71–87.

Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung: Socio-Economic Panel (SOEP), data for years 1984–2016, version 33, SOEP, 2017.

Dyson, Kenneth. 1999. “EMU, Political Discourse and the Fifth French Republic: Historical Institutionalism, Path Dependency and ‘Craftsmen’ of Discourse.” *Modern and Contemporary France* 7 (2): 179–96.

Elsenhans, Hartmut. 1983. “Rising Mass Incomes as a Condition of Capitalist Growth: Implications for the World Economy.” *International Organization* 37 (1): 1–38.

Elsenhans, Hartmut. 2011. *The Rise and Demise of the Capitalist World System*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag.

European Commission: Eurobarometer 89.3, June–July 2018, ZA No. 7483

Flassbeck, Heiner. 1988. „Die Standortqualität der Bundesrepublik Deutschland.“ *Konjunkturpolitik* 34 (5/6): 255–67.

Gates, Robert A. 1974. „Von der Sozialpolitik zur Wirtschaftspolitik? Das Dilemma der deutschen Sozialdemokratie in der Krise 1929–1933.“ *In Industrielles System und politische Entwicklung in der Weimarer Republik. Verhandlungen des Internationalen Symposiums in Bochum vom 12.-17. Juni 1973*, edited by Hans Mommsen, Dieter Petzina, and Bernd Weisbrod, 206–25. Düsseldorf: Droste.

Givens, W. L. 1995. “Economic Cocaine. America’s Exchange Rate Addiction.” *Foreign Affairs* 74 (4): 17–22

Grebing, Helga. 1989. „Gesellschaftlicher Wertewandel und die Suche nach einer neuen Parteiidentität in den Sozialdemokratien Europas seit den 70er Jahren.“ *Archiv für Sozialgeschichte* 29: 273–96.

Hilferding, Rudolf. 1968. *Das Finanzkapital. Eine Studie über die jüngste Entwicklung des Kapitalismus [1909]*. Frankfurt on the Main: Europäische Verlagsanstalt.

Hilpert, Ulrich. 1993. *Optionen innovatorischer Entwicklungen und Bedingungen industriegeschichtlicher Strukturen: Zu Problemen politisch induzierter Partizipation von Regionen der neuen Bundesländer an internationalen Innovationssystemen*. Jena: F.-Schiller-Universität/Zentrum für Europäische und internationale Studien.

Kalecki, Michal. 1942. “A Theory of Profits.” *Economic Journal* 52 (205–206): 258–67.

Keynes, John Maynard. 1936. *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. London: Macmillan.

Knill, Christoph, and Dirk Lehmkuhl. 2002. “Governance and Globalization: Conceptualizing the Role of Public and Private Actors.” In *Common Goods*, edited by Adrienne Héritier, 85–104. Lanham et al. Rowman & Littlefield.

Krugman, Paul R. 1983. “New Theories of Trade among Industrial Countries.” *American Economic Review* 73 (2): 343–47.

Lehmbruch, Gerhard. 1990. „Die improvisierte Vereinigung: Die Dritte deutsche Republik.“ *Leviathan* 18 (4): 462–86.

Leibfritz, Willi. 1998. „Mit expansiver Lohnpolitik die Beschäftigung erhöhen? Anmerkungen zu der, Münch-hausen- Theorie.“ *IFO-Schnelldienst* 51 (36): 24–32.

Luxemburg, Rosa. 1951. *The Accumulation of Capital*. London: Routledge & Kegan Paul.

Major, Aaron. 2014. *Architects of Austerity. International Finance and the Politics of Growth*. Stanford, Cal. Stanford University Press.

Marsh, David. 1996. “Reinventing German Capitalism.” *German Politics* 5 (3): 395–403.

Milward, Alan S. 1992. *The European Rescue of the Nation-State*. London, New York: Routledge.

Nölke, Andreas. 2013. „Dampf ablassen! Plädoyer für einen selektiven Rückbau der europäischen Wirtschaftsintegration.“ *Internationale Politik und Gesellschaft*. (12th December)

Nölke, Andreas. 2017. *Linkspopular. Vorwärts handeln statt rückwärts denken*. Frankfurt on the Main: Westend.

Onaran, Özlem. 2016. “Wage- versus Profit-led Growth in the Context of Globalization and Public Spending: The Political Aspects of Wage-led Recovery.” *Review of Keynesian Economics* 4 (4): 458–74.

Reichard, Christoph, and Manfred Röber. 2001. „Konzept und Kritik des New Public Management.“ In *Empirische Policy- und Verwaltungsforschung: Lokale, nationale und internationale Perspektiven: Festschrift für Hellmut Wollmann*, edited by Eckhard Schröter, 371–92. Opladen: Leske und Budrich.

Rostas, László. 1948. *Comparative Productivity in British and American Manufacturing*. Cambridge: Cambridge University Press.

Schlesinger, Georg. 1925. „Die amerikanischen Werkzeugmaschinen ausstellungen in New Haven und Boston.“ *Werkstattgeschichte* 19 (1): 1–48.

Scitovsky, Tibor. 1958. *Economic Theory and Western European Integration*. London: Allen & Unwin.

Sinn, Hans-Werner. 2006. „Internationaler Vergleich der Arbeitskosten: Warum Deutschland keine starken Lohnerhöhungen.“ *ifo Schnelldienst* 60 (4): 54–59.

Streeck, Wolfgang. 2013. *Gekaufte Zeit. Die vertagte Krise des demokratischen Kapitalismus*. Berlin: Suhrkamp.

Struwe, Jochen. EG-92 – *Europa der Unternehmer? Die sozialpolitischen Perspektiven des Binnenmarkts*. Frankfurt on Main: Fischer Taschenbuch.

Webb, A. J. K. 1984. “The Evolution of the Attitude of the Italian Communist Party Towards the European Economic Community.” *Bayerische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse. Sitzungsberichte* 34 (1): 45–57.

Woytinsky, Wladimir: „Aktive Weltwirtschaftspolitik.“ *Die Arbeit* (6): 413–438.

transform!
europe

www.transform-network.net